

Ladislav Babić

Otrovni memi

Iz takozvanog socijalizma (pridjev uvijek stavljam, jer većina misli da je negdašnje uređenje nekih društava, pa i jugoslavenskog, bio socijalizam) je poznato kako su se – naročito u zemljama tzv. „*realnog socijalizma*“, ali ni *Jugoslavija* u ranoj, staljinističkoj fazi razvoja nije bila pošteđena – vlasti rješavale sjećanja (kao da se ono može izbrisati!) na osobe koje su, iz raznoraznih razloga, postale „*nepodobne*“. Jedna od metoda bila je i retuširanje skupnih fotografija lidera, s kojih su izbrisani nepoćudni. Naravno, falsificiraju se i tekstovi, tonski snimci, a sve to nije karakteristika samo „*anciene regime*“, već je sinergijom demokracije i napredne tehnologije postalo toliko rašireno, kako od strane amatera, tako i profesionalnih političkih propagandista - kojima je *Edward Bernays* uzor, dignuvši sferu propagande na nivo nauke – da se i kritički, ka objektivnosti orijentirani ljudi teško snalaze u razlikovanju originala od prerađevina, ili naprosto u tome radi li se o medijskom produktu koji nameće, ili samo opisuje interpretaciju stvarnosti. U vrijeme digitalne stvarnosti, manipulacija fotografijama zarad prezentiranja vlastitih političkih i inih stavova, postala je tako raširena, da više ne vrijedi izreka „*jedna slika govori kao tisuću riječi*“, odnosno – primjenljiva je samo upućenima u netaknutu originalnost fotografije. Oblici manipulacije su tako različiti, da se ovdje ne bavim njima. Kako je i vrlo obrazovanim i inteligentnim ljudima često teško izbjeći „*vizualni diktat*“ fotografije, što reći o golemoj većini ljudi koji uopće nemaju razrađene kriterije povjerenja u medije, jer tijekom obrazovanja nisu stekli filtere koji to omogućuju, pa poput suhe spužve upijaju svaku „*informaciju*“, naročito danu preko televizije i interneta. Popratite li svoj tekst hrpom linkova na izvore koji potvrđuju pisano, imati ćete manje uspjeha negoli ako prezentirate laž u svega par redaka; većina to lakše probavlja.

U opširnom djelu poduljeg naslova: „[Fotografija kao dokaz](#) – Primjena tehnologijske definicije fotografije na raspravu u estetici i teoriji fotografije“, Ana Peraica uz niz slikovnih primjera razmatra medij fotografije kao dokazni materijal, među ostalim i upotrebu fotografije kao političkog sredstva. Između ostaloga, kaže:

„...Istodobno, etabliranjem novih slojeva, raste i strah od onih nižih, a fotografija dobiva i svoju represivnu formu u vidu fotografija za kontrolne dokumente. Ona dovodi do jačanja sustava nadzora, najčešće od strane nacionalnih država. Najstarije sustavne kontrolne fotografije, one zatvorskih recidivista, snimio je Alphonse Bertillion 1893., no prema pučkim pjesmama policijske kontrole su, čini se, i ranije posjedovale fotoaparate, te snimale fotografije. Da je fotografija od samoga početka i radikalna kontrola dokaza, pa čak i opravdanja, spomenula je i Sontag, navodeći kako su 1871. policijske snage u Parizu snimale ubojstva komunara...“

„...Fotografije u suvremenom kapitalizmu imaju paradoksalno etičko opravdanje: za njih se pretpostavlja kako služe podizanju svijesti, no istodobno se konzumiraju bez stvaranja stava. Gledatelji nastavljaju živjeti u moralnoj apatiji, moguće i potpunom moralnom deficitu, odmah nakon konzumiranja ratnih fotografija. Na takav se način rat depolitizira, a fotografija postaje ilustracijom općih ljudskih uvjeta na koje se pristaje i koje pothranjuju društvo krvoločnog spektakla, no redovno – negdje daleko. Taj efekt Trachtenberg opisuje kao obrat u kojem je “modernistički izraz fotografije kao privilegiranog izvora nove ‘istine po sebi’ kontaminiran i zatrovan nemoralom mekog voajerizma i agresivne samoiskupljivosti, te narcizmom kojega podržava konzumeristički kapitalizam”. Fotografije se, dakle, koriste pod izlikom dokaza, postajući istodobno tek tržišnom robom. Njima se često potiču amoralne potrebe društva koje istovremeno sankcionira druge vrste iskorištavanja fotografije, primjerice dječju pornografiju, paparazzi fotografije itd. Pravo na pristup informacijama o privatnom životu određenih pojedinaca postalo je bitnije od prava na privatnost, a u nekim, tragičnim slučajevima i prava na život...“

Uvjeren sam kako većina ljudi – posebno onih nedoučenih - smatra da su medijima, napose fotografijom, uglavnom manipulirali komunisti, no to je daleko od istine. Fotografija je toliko moćan medij, s izravnim utjecajem na prihvaćanje (ili neprihvatanje) svoje poruke, da tome nijedan režim, ni jedan sistem u ljudskoj povijesti otkako je fotografija izumljena ([primjerice](#), u USA još od građanskog

rata) nije mogao odoljeti. Ona se izvodi na različite načine, a zajedničko joj je da nastoji (programirano, a pojavom interneta sve više i individualno) na indoktrinaciji masa u cilju bilo učvršćivanja, bilo rušenja – odnosno, osvajanja - vlasti (govorim o političkoj fotografiji), prividom motiva koji prikazuje, stvarajući u masa lažnu sliku realnosti. Bilo da se radi o fotografijama događaja, stranačkih skupova ili političkih ličnosti koje valja promovirati ili sasvim izbrisati iz svijesti građana. Tek ilustracije radi, dajem nekoliko fotografija – original i pripadajući retuš - a o njima čitatelj može više doznati temeljem priloženih linkova:

Iz knjige „[Fotomanipulacija](#)“, Ivan Oberan

Iz članka „[Age-old altering](#) Fascinating photos show how many of history’s iconic images were edited for political reasons....“

Staljin je umetnut uz fotografiju bolesnog Lenjina ([ibid](#))

I u staljinističkoj fazi bivše države bilo je sličnih pokušaja, prvenstveno od licemjera, uvlakača, kojima su političke guzice radno mjesto djelovanja. Ima ih u svim sustavima – takvi promjenom režima masovno bacaju, ili nude na prodaju „nepodobne“ knjige gomilane u „onom“ sistemu - i ne sumnjam da će takvi prvi krivo tumačiti moju konstataciju.

"Godine 1964. Tito je posetio u Splitu jednu izložbu fotografija iz rata, gde je bila izložena i čuvena fotografija rukovodstva jugoslovenske revolucije, snimljena u pećini na Visu, doneta u falsifikovanom obliku. Bila je data samo polovina fotografije. Neko je smatrao da treba iseći sve one rukovodioce koji više nisu bili na vlasti. S ove fotografije prvo je skinut Sreten Žujović 1948., on se na fotografiji nalazio uz Bakarića s leve strane. Milovan Đilas je otpao 1954., a Aleksandar Ranković 1966. Pošto je između njih bio Svetozar Vukmanović Tempo, to je i on morao biti odsječen. Kad je Tito video tu fotografiju, on se demonstrativno okrenuo i napustio izložbu.", [Zoran Oštrić](#).

Svoju osudu [damnatio memoriae](#), koherentnu s prethodnom pričom, Tito je iznio i u predgovoru svojih „*Sabranih djela*“:

„Ja sam smatrao da nemam pravo da u tim radovima, kao svjedočanstvima, išta mijenjam - da bi danas neke stvari, možda, drukčije izgledale. No smatram, da nam ne treba nikakvo poboljšavanje takve vrste. Neka historija i buduće generacije sude o nama kakvi smo bili i kako smo se razvijali i u kakvom smo se pravcu kretali.“ („*Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*“, Vladimir Dedijer, tom 1, str. VII)

Dodatne, interesentne manipulativne fotografije možete pogledati na kratkom [videu](#).

Uočio sam da se na društvenim mrežama često pojavljuje fotografija, prikaz koje se interpretira kao strijeljanje velikog španjolskog pjesnika *Federica Garcia Lorca*, godine 1936-te, na početku španjolskog građanskog rata:

Fotografija ima neki naboj koji preuzme čovjeka, napose ljubitelje *Lorcine* poezije; pjesnik nepopustljiv pred frankistima prije svoje smrti herojski recitira svoje stihove, ili viče u slavu republike, ili nešto o čemu slika ne govori. Fašisti su imali mnogo razloga za likvidaciju pjesnika, em zbog njegove spolne orijentacije, em zbog republikanskih stavova, kako bi zaustavili zov slobode koji je širio. Nažalost, na što sam i ukazivao, fotografija je falsifikat! Evo što se kaže u [članku](#) koji pobija autentičnost fotografije:

„U svijetu memova, istinitost slika malo je bitna, ono što je zaista važno je poruka koja se nastavlja. Dakle, ako je slika dovoljno utjecajna da potakne željene emocionalne reakcije, utoliko bolje, ništa ne znači njezina neistina. Krilatice maskiraju malo čvrstoće ludog virtualnog svijeta. Je li tako izgrađena postistina? Možda. Ali tako se konsenzus učinkovito gradi na lažima.“

Da [objasnim](#). „Richard Dawkins, u knjizi „*Sebični gen*“ skovao je pojam „*mem*“ (od grčke riječi *mimos* – oponašati) – neku vrstu [biheviorističkog](#) ekvivalenta gena ili „*virusa uma*“. Proučavanjem mema, nastanka i njihova širenja, bavi se *memetička teorija* (od koje se Dawkins distancirao).

„Mem je jedinica kulturnih informacija koja se širi od uma do uma analogno načinu na koji se i gen širi od jednog do drugog organizma, kao jedinica genetskih informacija te dio biološke evolucije. Mem je informatička jedinica koja nastanjuje ljudski mozak... U ljudskom društvu gotovo svaki kulturni entitet može biti shvaćen kao mem – religije, jezik, moda, pjesme, znanstvene teorije i koncepti, konvencije, tradicije itd. Karakteristike mema kao informatičke jedinice su te da isti mogu biti replicirani u neograničenoj količini putem komunikacije između pojedinaca neovisno od bilo koje replikacije na razini gena.“

Daklem bismo prvog konstruktora, pronalazača, stvaratelja nekog novog koncepta, religije, pjesme, teorije, konvencije,..., mogli u prenesenom smislu tretirati kao „*nultog pacijenta*“, čije se tvorbe potom – evoluirajući u međusobnoj borbi za

opstanak sa drugim memima – nezadrživo šire ili nestaju s kulturalne pozornice. Većina naprosto usvaja tuđe koncepte, donekle ih modificirajući, i ugrađuje u vlastiti svjetonazor za koji „*misle*“ da je originalan, dajući „*život*“ za tako usvojene.“

Ukoliko je mem lažan, imamo problem – što nije teško za shvatiti. Interpretacija tvoraca lažnih memova uveliko se razlikuje od istine! Širenje mema, medijima i usmeno, teško je zaustaviti. Kao što se prenošenje lažnog mema koji šire antivakseri, može zauzdati samo cijepljenjem koje istovremeno zaustavlja i virus i mem, tako je lijek bujanju lažnih kulturoloških mema samo obrazovanje.

Kao što rekoh, mema ima raznovrsnih, širećih pisanim, audio, slikovnim medijima, ali i usmeno. Među često ponavljanim su oni o kojima sam već [pisao](#); čuvene izreke ratnog zločinca *Goebbelsa*, *nacističkog ministra propagande*, kojemu se pogrešno pripisuju često citirane rečenice: “*Ako veliku laž ponavljate dovoljno puta ljudi će je prihvatiti kao istinu*” i “*Što veća laž to će se u nju prije povjerovati*”, jer se vjerojatno radi o parafraziranom dijelu njegovog teksta „[Iz Churchillove fabrike laži](#)“:

„Englezi idu po principu da ako lažete, onda dobro lažite, i iznad svega, držite se onoga što ste lagali! Tako ostaju sa svojim obmanama, čak i uz rizik da naprave budalu od sebe.“

Nažalost, u denunciranju lažova koriste se prečesto nove laži. *Povijest* i *Istina* su dvije najsilovanije „*dame*“. Silovanju potonje doprinosi i zabluda o postojanju više istina o istoj stvari; hrvatske, srpske, bošnjačke,..., pa zašto onda ne i fašističke te antifašističke (radi se zapravo o parcijalnim, raznoraznim subjektivnim i emotivnim *interpretacijama* koje se prihvaćaju ili nameću kao istina), što okoriti mozgovi ustrajno zastupaju, mada je relativno lako doći do šireg uvida u njenu cjelovitost. I sam sam u nekim svojim tekstovima širio mem, kojega „[nultim pacijentom](#)“ je smatran *Goebbels*, sve dok nisam naišao na demantij. Problem je u tome što je vrlo lako proširiti laži, koje se šire među populacijom ogromnom brzinom, ali ih je vrlo teško pobiti činjenicama. Jer, kad mem uhvati korijena, ne napušta tako lako – otprilike poput parazita – svog domaćina. Nadasve ako ovaj nije dovoljno načitan ili obrazovan, jer mu je u karakteru poput papagaja ponavljati usvojeno. Uostalom, zar i mediji tome ne doprinose; ako i demantiraju lažnu vijest – čine to vrlo šturo, na nekoj stranici koju čitatelji uglavnom brzo prelete očima. Širenju mema pogoduju i društvene mreže, te „*demokracija*“, kako se shvaća (ne samo u našim krajevima) - umišljenost ogromnog broja građana o ravnopravnosti

stavova poluobrazovanih, kontrirajućih spram iznesenih argumenata. Vidljivo je kako činjenice imaju malo utjecaja na samoljubive komentatore, koji ustraju li ustraju na svojim glupostima u tolikoj mjeri, da je to već posao psihologa, ponekad i psihijatar. Ne kaže li se u *Erazmovo*j „[Pohvali ludosti](#)“:

„Najzad, čovek je stvoren tako da ga više privlači laž nego istina. Ako neko želi jasan i pristupačan dokaz za to, neka ode na propoved u crkvu. Dok se govori o istinitim stvarima, svi dremaju, zevaju i čame. Ali ako koji gromovnik (oh, prevarila sam se: htela sam reći govornik), što se često događa, razveže kakvu bapsku priču, odjednom se svi trgnu iza sna, isprse se i slušaju otvorenih usta! Isto tako, ako je u pitanju neki basnoslovniji i pesničkiji svetac (na primer, sv. Đorđe, sv. Kristof ili sveta Varvara), videćete da njih slave mnogo pobožnije nego sv. Petra i Pavla, ili čak i Hrista.“

što sjajno potvrđuju izborni kandidati, političari (paradigma kojih su [KGK](#) i [Trump](#)) ili marketinški stručnjaci, ali i spomenuti ratni zločinac.

Pojavom razvijenih digitalnih tehnologija, čovjek postaje – manje više s pravom - ubijeđen kako je nadziran sa sviju strana od „[velikog brata](#)“, ali kretanje svijeta u krivom smjeru počelo je davno prije, još u počecima ljudske povijesti, a manipulacija medijima tek je jedan od segmenata koji tome vode. Ne valja pretjerano osuđivati laike koji u svojoj nevinosti usvajaju podmetnute im falsifikate, jer je i izuzetno obrazovanim ljudima često nemoguće razlučiti zrno od kukolja. Prije svega valja se upitati „[Quo vadis](#)“ ljudski rode? Sve se bojim, smjerom u kojem ih vode manipulanti, uz svesrdnu podršku indoktriniranog pučanstva. Potencijalno najbolja šansa povratka pravom putu, doduše dugoročna, je obrazovanje u sinergiji sa zakonima koji bi onemogućili manipulacije. Moguće niste znali da je *Norveška* ove godine donijela [zakon](#), prema kojemu *influenceri* – osobe koje imaju kredibilitet u društvenim mrežama i blogosferama i mogu utjecati na mišljenju velike grupe ljudi – mogu dospjeti u zatvor ukoliko ne objave kada je neka njihova fotografija na neki način dorađena. To je, moguće, početak pravog puta, uz potrebu da se korisnici društvenih mreža registrišu pod pravim imenom i prezimenom, što bi utjecalo na odgovorno objavljivanje komentara.

23.08.2021.g.